Chí kvadrát test dobrej zhody

Metódy riešenia úloh z pravdepodobnosti a štatistiky
Beáta Stehlíková, FMFI UK

Opakovanie:
Chí kvadrát test dobrej zhody

- Chceme overiť, či naše dáta pochádzajú z **konkrétneho pravdepodobnostného rozdelenia.**
- Napríklad:
  - – Je kocka pravidelná? Padá na nej 1, ..., 6 rovnako často?
  - – Je pravdepodobnosť narodenia chlapca a dievčaťa rovnaká?

Opakovanie:
Chí kvadrát test dobrej zhody

- Príklad: *Môžeme kocku považovať za pravidelnú?*
- Výsledky 600 hodov:

padnuté číslo	početnosť
1	85
2	99
3	91
4	108
5	119
6	98

Opakovanie:
Chí kvadrát test dobrej zhody

- Aké sú očakávané početnosti:

	A	B	C	D
1	padnuté číslo	početnosť	teoretická pravd.	očakávaná početnosť
2	1	85	0,1667	=+C2*B9
3	2	99	0,1667	100
4	3	91	0,1667	100
5	4	108	0,1667	100
6	5	119	0,1667	100
7	6	98	0,1667	100
8				
9	spolu	600		

Opakovanie:
Chí kvadrát test dobrej zhody

- Aké sú skutočné a očakávané početnosti:

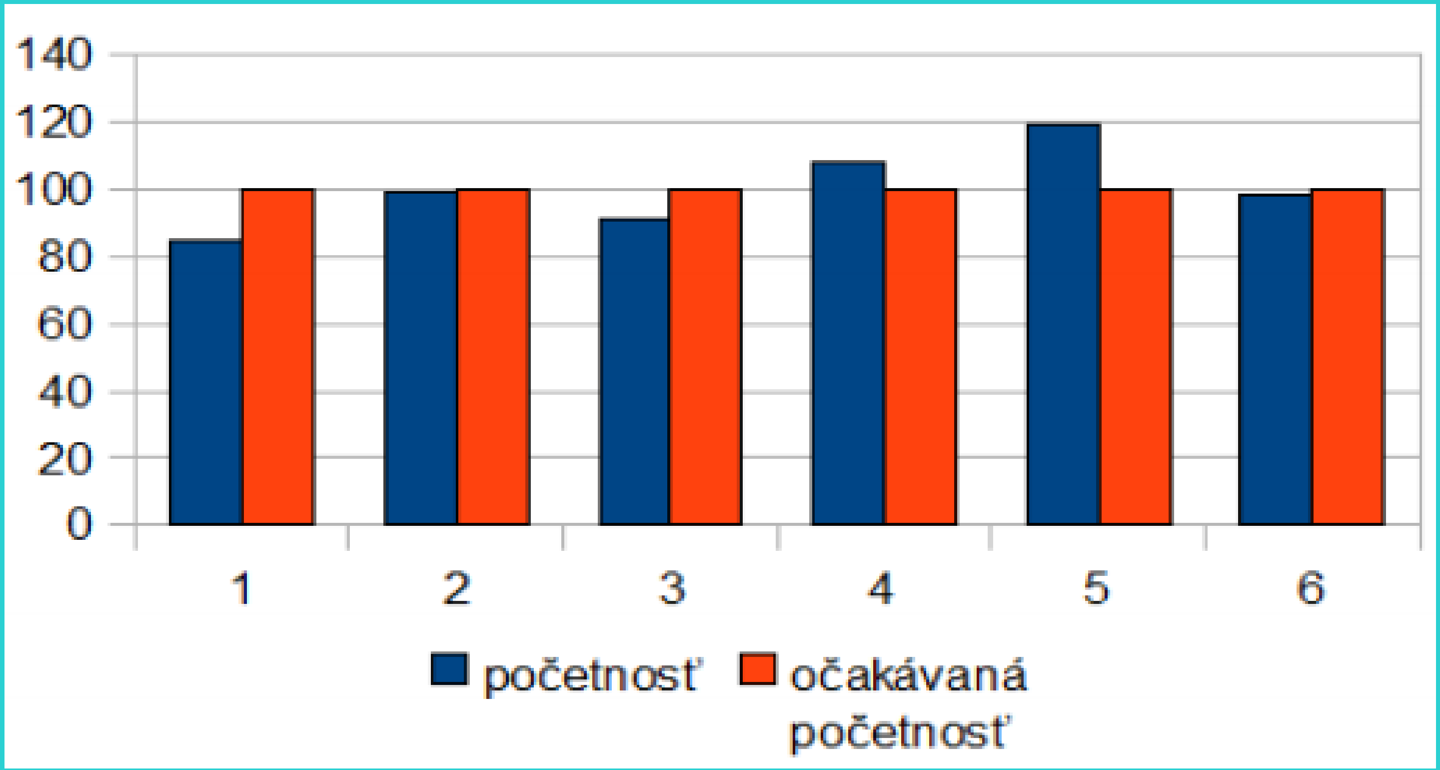

Opakovanie:
Chí kvadrát test dobrej zhody

- Rozdiely medzi skutočnými a očakávanými početnosťami:

početnosť	teoretická pravd.	očakávaná početnosť	početnosť – očakávaná
85	0,1667	100	-15
99	0,1667	100	-1
91	0,1667	100	-9
108	0,1667	100	8
119	0,1667	100	19
98	0,1667	100	-2

Opakovanie:
Chí kvadrát test dobrej zhody

- Kladné a záporné odchýlky sa nemôžu navzájom zrušiť
- Rozdiel -15 nemá rovnakú váhu, keď je očakávaný počet 100 a keď je 1000

	D	E	F
1	očakávaná početnosť	početnosť – očakávaná	(početnosť – očakávaná)^2/(očakávaná)
2	100	-15	=+(E2^2)/D2
3	100	-1	0,01
4	100	-9	0,81
5	100	8	0,64
6	100	19	3,61
7	100	-2	0,04

Opakovanie:
Chí kvadrát test dobrej zhody

- „Mierou rozdielu“ medzi dátami a testovaným rozdelením bude súčet týchto rozdielov
- Ak bude veľký, hypotézu zamietneme

	E	F
tnosť	početnosť – očakávaná	(početnosť – očakávaná)^2/(očakávaná)
	-15	2,25
	-1	0,01
	-9	0,81
	8	0,64
	19	3,61
	-2	0,04
	spolu	**=SUM(F2:F7)**

Opakovanie:
Chí kvadrát test dobrej zhody

- Čo znamená „veľký“:
  - Väčší ako kvantil chí kvadrát rozdelenia s q-1 stupňami voľnosti, kde q je počet skupín, do ktorých sú dáta zaradené (teraz teda q=6)
  - Test sa dá použiť, ak je očakávaný počet dát v každej skupine aspoň 5

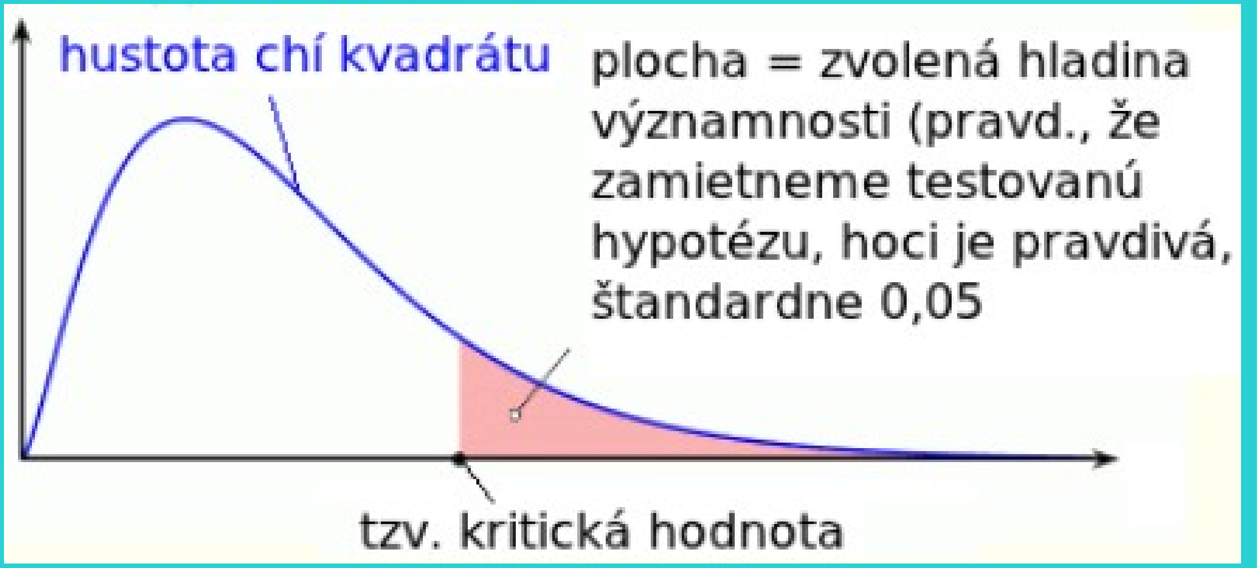

Opakovanie:
Chí kvadrát test dobrej zhody

- Kritická hodnota pre náš príklad:

```
> qchisq(0.95, df = 5)
[1] 11.0705
```

```
octave:2> chi2inv(0.95, 5)
ans = 11.070
```

```
=CHIINV(0,05;5)
```

- Záver:

F
(početnosť – očakávaná)^2/(očakávaná)
2,25
0,01
0,81
0,64
3,61
0,04
=SUM(F2:F7)

7,36

- pravidelnosť kocky nezamietame

Príklad 1: Weldonov pokus

- Walter F. L. Weldon (1860 – 1906)
  - Hodil 12 kockami, zopakoval to 26 306 krát
  - Úspech – padnutie 5 alebo 6
  - Teoretická pravdepodobnosť 1/3
  - Prakticky vyššia početnosť, pripisoval to konštrukcii bodiek, ktorá mala vplyv na váhu stien
- Budeme testovať hypotézu, že počet úspechov je Bin(12, 1/3)

Príklad 1: Weldonov pokus

- Weldonove výsledky máme v tabuľke
- Niekoľko známych mien zo štatistiky:
  - Weldon poslal dáta v liste **Galtonovi**
  - Analyzoval ich aj **Pearson**, ktorý je autorom aj tohto chí kvadrát testu dobrej zhody

úspechov	početnosť
0	185
1	1149
2	3265
3	5475
4	6114
5	5194
6	3067
7	1331
8	403
9	105
10	14
11	4
12	0
spolu	26306

Príklad 1: Weldonov pokus

- Dokončíme výpočet:

úspechov	početnosť	očakávaná početnosť
0	185	202,75
1	1149	1216,5
2	3265	3345,37
3	5475	5575,61
4	6114	6272,56
5	5194	5018,05
6	3067	2927,2
7	1331	1254,51
8	403	392,04
9	105	87,12
10	14	13,07
11	4	1,19
12	0	0,05
spolu	26306	

treba zlúčiť na "10 a viac" kvôli požiadavke na očakávaný počet

Príklad 2: Farby M&M‘s

- Katarína Kocsisová, bakalárska práca, 2015

Názov: Experimenty a vlastné dáta pri vyučovaní pravdepodobnosti a štatistiky
Experiments and own data in teaching probability and statistics

Cieľ: Cieľom práce je spracovať "pokusy", ktoré sa dajú využiť pri vyučovaní pravdepodobnosti a štatistiky: experimenty motivujúce výpočty určitých pravdepodobností, získanie vlastných dát na testovanie hypotéz a pod. Konkrétne, práca sa bude zaoberať nasledovnými témami, ku ktorým sa pridá niekoľko podobných podľa vlastného výberu študenta:

(a) Vizualizácia distribučnej funkcie pomocou slovníka a testovanie zhody dvoch distribučných funkcií [1]

(b) Odhad veľkosti populácie (základná myšlienka: máme N guľôčok očíslovaných 1, 2, ..., N, vytiahneme n z nich a chceme na základe tohto výberu odhadnúť N) [2], [3]

(c) Hádzanie šípok a testovanie vplyvu dominantnej ruky [4]

(d) Hra s kockami Hog [5]

(e) Chí kvadrát test dobrej zhody a farby M&M's [6]

Príklad 2: Farby M&M's

Naším cieľom bude štatisticky testovať, že pomery farieb v balíčkoch sú naozaj také, o akých hovoria vyjadrenia z rokov 1991 a 2007 spomínané vyššie.

Obr. 9: Testované cukríky

Príklad 2: Farby M&M's

- Podiely jednotlivých farieb:

Málokto by sa však zrejme zamýšľal, či existuje nejaké pravidlo na rozdelenie cukríkov do jednotlivých balíčkov. Ešte donedávna zverejňovala spoločnosť Mars na svojej internetovej stránke percentuálne zastúpenie každej farby. Podľa článku [1], ktorý sa venuje testovaniu pomerov farieb $M\&M's$, balenie v roku 1991 obsahovalo: 30% hnedej, 20% žltej, 20% červenej a oranžovú, zelenú a žltohnedú po 10% z každej farby. Ako uvádza zdroj [4], prieskum spoločnosti Mars ukázal, že posledná menovaná farba je najmenej obľúbená, preto oslovili verejnosť, aby hlasovala za novú. Z vyše 10 miliónov ľudí sa takmer 55% vyjadrilo v prospech modrej. Žlhohnedú nahradila s totožným percentuálnym vyjadrením.

Článok [2] popisuje novšie tvrdenie spoločnosti Mars z roku 2007, ktoré uvádza nasledujúce pravdepodobnostné rozdelenie cukríkov: 13% hnedej, 14% žltej, 13% červenej, 24% modrej, 20% oranžovej a 16% zelenej.[1]

Príklad 2: Farby M&M's

- Testovanie:

V nasledujúcej časti budeme skúmať tvrdenie o farbách a ich počtoch v balíčkoch na zozbieraných dátach. Tvrdenie spoločnosti Mars uvedené na začiatku kapitoly hovorí, že balíček obsahuje 30% hnedých, 20% žltých a červených, po 10% z modrých, oranžových a zelených cukríkov. Hypotézu H_0 teda zapíšeme: $p_1 = 0{,}3$, $p_2 = p_3 = 0{,}2$ a $p_4 = p_5 = p_6 = 0{,}1$.

Tabuľka 8: Dáta v balíčkoch podľa farieb

	hnedá	žltá	červená	modrá	oranžová	zelená	spolu
balíček 1	12	52	35	46	18	59	222
balíček 2	15	48	41	44	18	55	221
spolu	27	100	76	90	36	114	443

Príklad 2: Farby M&M's

- Záver:

$$\chi^2 = \frac{(27-132,9)^2}{132,9} + \frac{(100-88,6)^2}{88,6} + \frac{(76-88,6)^2}{88,6} + \frac{(90-44,3)^2}{44,3} + \frac{(36-44,3)^2}{44,3} + \frac{(114-44,3)^2}{44,3} = 246,01 \quad (2)$$

Tabuľka 9: χ^2 test (1991)

farby	hnedá	žltá	červená	modrá	oranžová	zelená	spolu
očakávané	132,9	88,6	88,6	44,3	44,3	44,3	443
skutočné	27	100	76	90	36	114	443
$\frac{(X_i-Np_i)^2}{Np_i}$	84,39	1,47	1,79	47,14	1,56	109,66	246,01

Ako sme ukázali, $\chi^2 = 246,01 > \chi^2_{6-1}(0,05) = 11,07$, čiže hypotézu H_0 zamietame.

Príklad 2: Farby M&M's

- Druhá sada pravdepodobností:

Následne overíme aj pravdivosť novšieho tvrdenia spomínaného v úvode kapitoly, kde hypotéza H_0 hovorí: $p_1 = 0{,}13$, $p_2 = 0{,}14$, $p_3 = 0{,}13$, $p_4 = 0{,}24$, $p_5 = 0{,}2$ a $p_6 = 0{,}16$. Postupujeme analogicky ako pri prvom testovaní. Potrebné údaje sú uvedené v tabuľke 10.

Tabuľka 10: χ^2 test (2007)

farby	hnedá	žltá	červená	modrá	oranžová	zelená	spolu
očakávané	57,59	62,02	57,59	106,32	88,6	70,88	443
skutočné	27	100	76	90	36	114	443
$\frac{(X_i - Np_i)^2}{Np_i}$	15,79	23,29	5,59	2,42	31,56	26,04	104,69

Príklad 3: Bertrandov paradox

- Andrea Ječmenová, bakalárska práca, 2017

Názov: Don't just solve it; fight it! Príklady z pravdepodobnosti
Don't just solve it; fight it! Probability problems

Cieľ: Téma práce je malou obmenou citátu Paula Halmosa o dôkazoch: "Don't just read it; fight it! Ask your own questions, look for your own examples, ..." Jeho myšienka sa dá vzťahovať aj na riešenie príkladov. To sa nemusí skončiť vyriešením určitého príkladu, mnohé príklady dávajú možnosť zamýšľať sa nad nimi ďalej, klásť si otázky a hľadať na ne odpovede. Cieľom práce je venovať sa takýmto spôsobom niekoľkým úlohám z oblasti pravdepodobnosti:
(a) Príklad 293 zo zbierky [1] a súvislosť získaných pravdepodobností s pravdepodobnosťami získanými z ratingov typu [3]
(b) Známy Bertrandov paradox - porovnanie s experimentom popísaným v článku [4]
(c) Úloha o spojeniach kariet z [3] - výpočet pravdepodobnostného rozdelenia

Príklad 3: Bertrandov paradox

- Bertrand (1889):

  Majme kruh, v ktorom náhodne zvolíme tetivu. Aká je pp., že zvolená tetiva bude dlhšia ako strana rovnostranného trojuholníka vpísaného do daného kruhu?

Príklad 3: Bertrandov paradox

- V závislosti od toho, čo znamená „náhodná tetiva“, dostaneme tri rôzne výsledky (1/2, 1/3, 1/4)

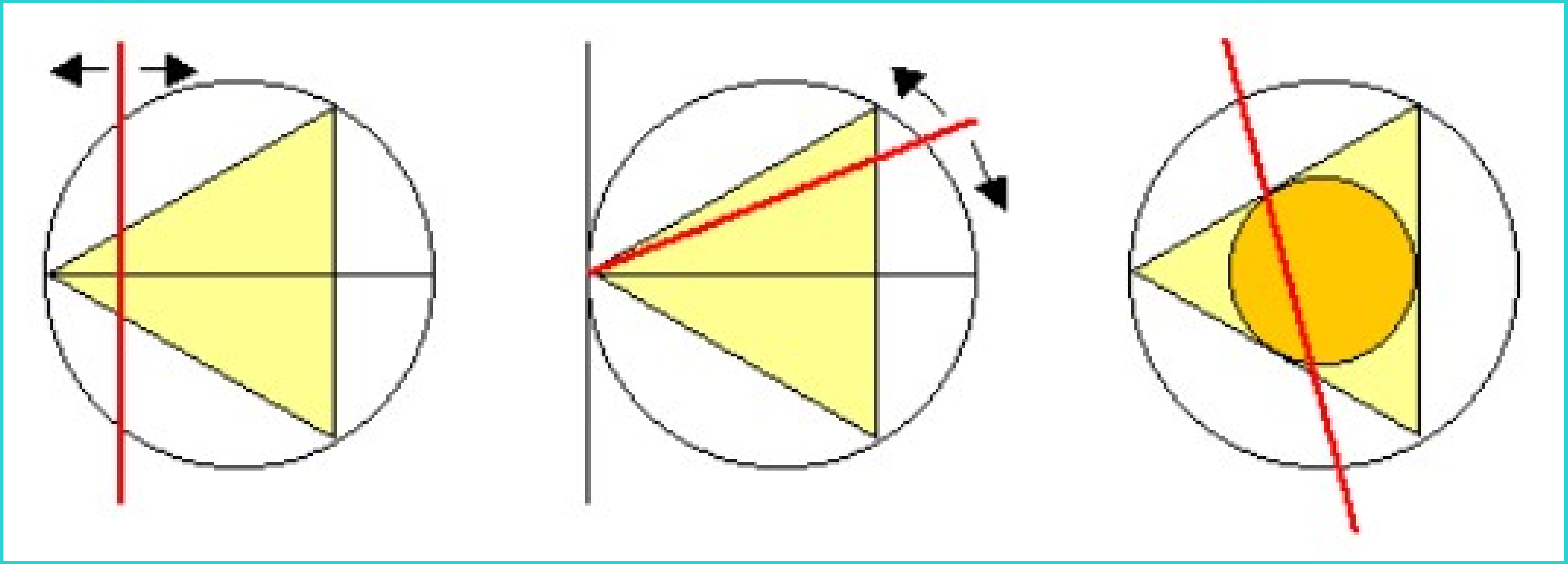

Obrázok: http://utenti.quipo.it/base5/probabil/bertrand.htm

Príklad 3: Bertrandov paradox

- Jaynes (1973)
  - Rozdelenie dĺžky tetivy musí byť invariantné na polohu a veľkosť kruhu

    Obrázok: https://en.wikipedia.org/wiki/Bertrand_paradox_(probability)#/media/File:Bertrand3-translate_ru.svg
  - Odvodil hustotu rozdelenia:

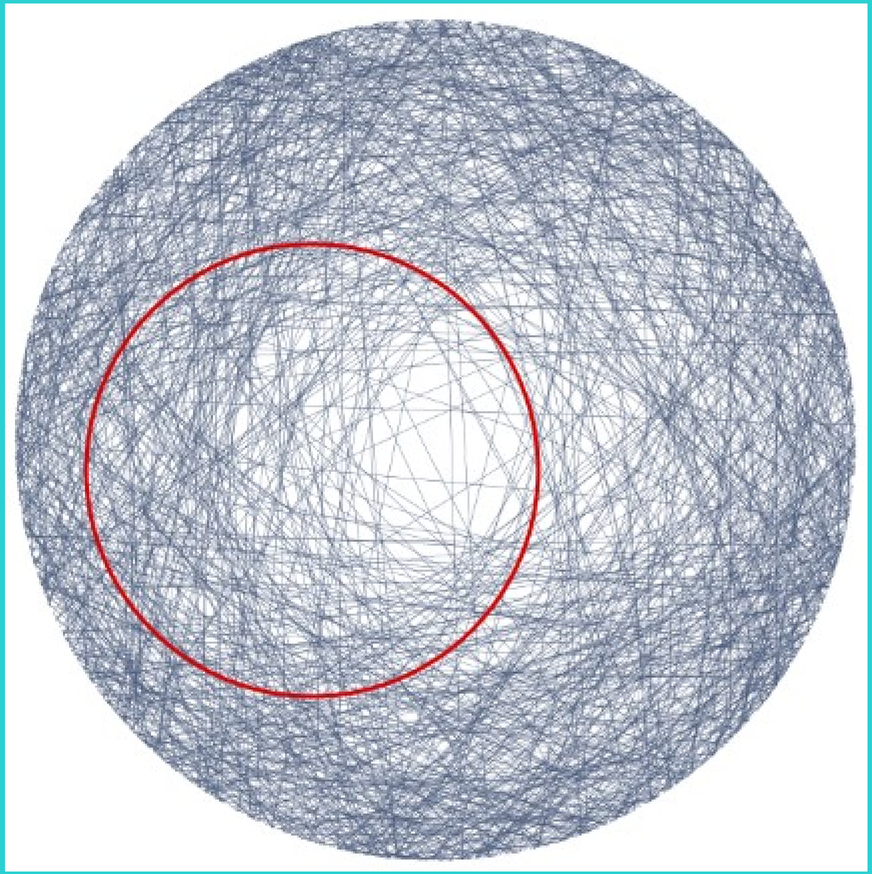

$$p(x) = \frac{x}{\sqrt{1-x^2}}, \tag{4.1.2}$$

pričom x predstavuje dĺžku normalizovanej tetivy, teda $x = \frac{L}{2 \cdot R}$(L je dĺžka tetivy, R je polomer kruhu a $0 \leq x \leq 1$).

Príklad 3: Bertrandov paradox

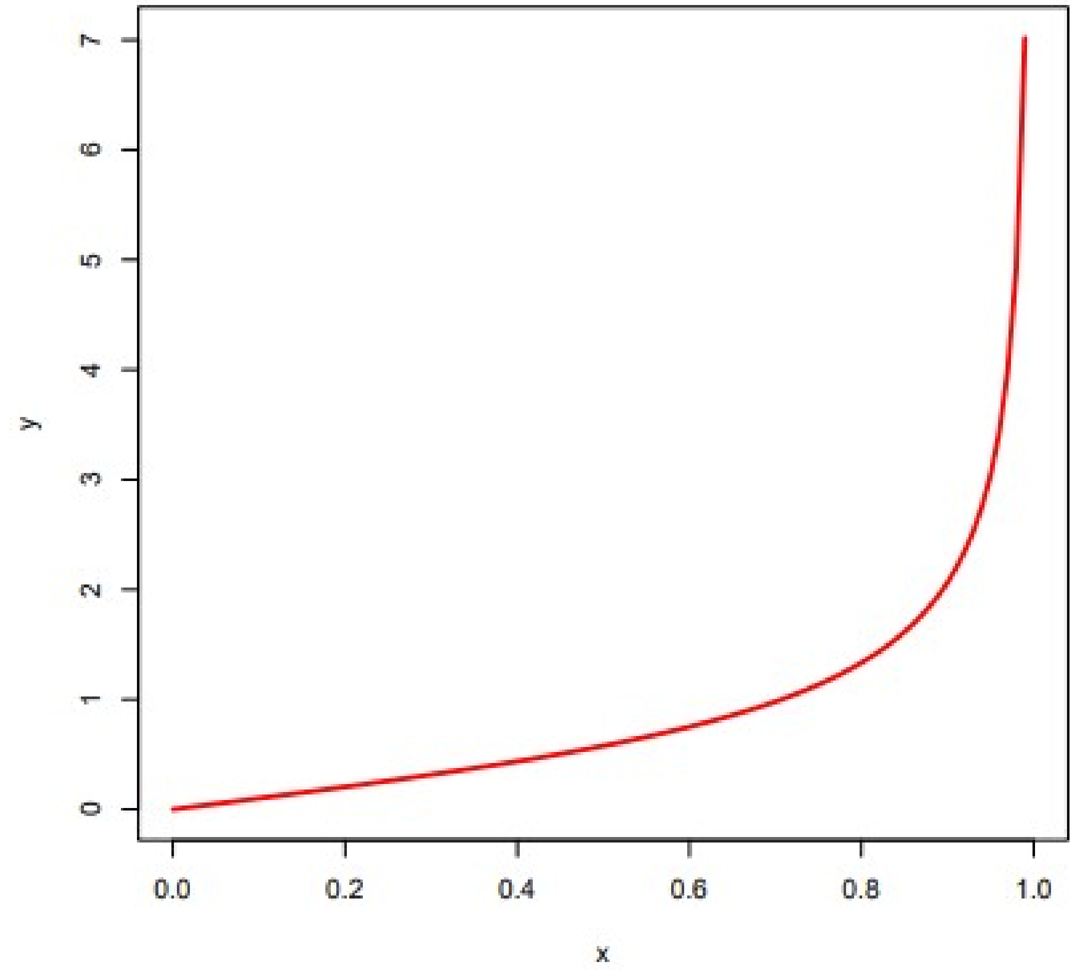

Obr. 4.1.4: Priebeh odvodenej funkcie hustoty tvaru $p(x) = \dfrac{x}{\sqrt{1-x^2}}$

Príklad 3: Bertrandov paradox

- Experiment v bakalárke:

model. My sme sa rozhodli realizovať experiment popísaný v [15], teda hádzať slamku (v našom prípade špajdľu) na kruh s priemerom 5 palcov = 12.7 cm. Výsledky podľa informácií z článku potvrdili nízkymi testovými štatistikami (v tomto prípade s veľkou jednoznačnosťou) rozdelenie tetív podľa T. Jaynesa, čo si teraz overíme realizáciou rovnakého experimentu. Tohto experimentu sa zúčastnili 3 ľudia, ktorí hádzali slamku zostoja na kruh nakreslený na papieri a položený na zemi. Výsledkom boli 4 pokusy so 128 meraniami. Získané merania sme následne normalizovali, teda predelili ich priemerom kruhu a rozdelili sme ich do 10 skupín.

Príklad 3: Bertrandov paradox

- Výsledky:

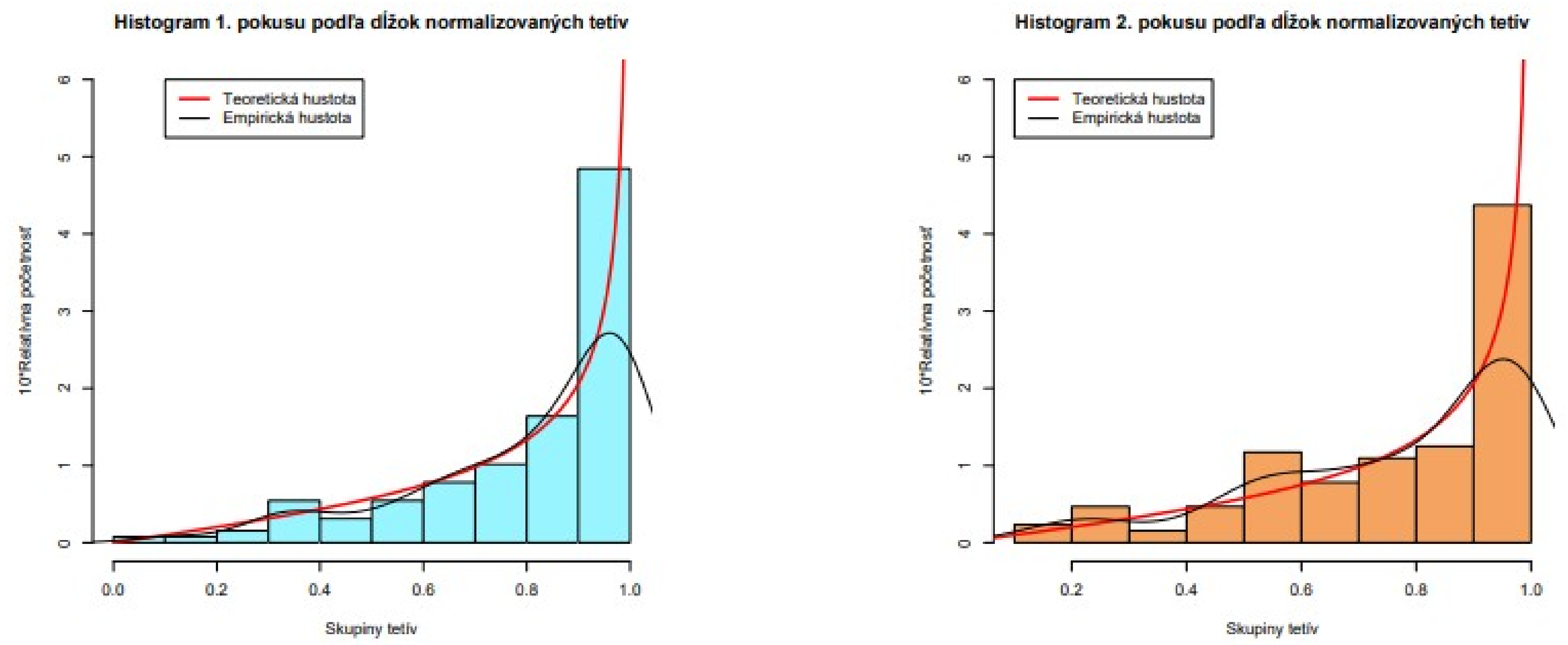

Obr. 4.2.1: Histogramy vykreslené z dát spolu s funkciou očakávanej (teoretickej) a vypočítanej (empirickej) hustoty. Na osi x sú rovnomerne rozdelené skupiny tetív a na osi y početnosť.

Príklad 3: Bertrandov paradox

- Testovanie hustoty chí kvadrát testom:

Číslo skupiny	Skupina tetív	Očak. počet
1	$(L/2R \leq 0.5)$	17.1487
2	$(0.5 < L/2R \leq 0.6)$	8.45125
3	$(0.6 < L/2R \leq 0.7)$	10.9897
4	$(0.7 < L/2R \leq 0.8)$	14.6103
5	$(0.8 < L/2R \leq 0.85)$	9.37182
6	$(0.85 < L/2R \leq 0.9)$	11.6343
7	$(0.9 < L/2R \leq 0.925)$	7.15812
8	$(0.925 < L/2R \leq 0.95)$	8.6678
9	$(0.95 < L/2R \leq 0.975)$	11.5258
10	$(0.975 < L/2R \leq 1)$	28.4422

Tabuľka 4.2.1: Druhé rozdelenie normalizovaných tetív do skupín na testovanie s ich očakávanými početnosťami (červenou) podľa hustoty 4.1.4.

Príklad 3: Bertrandov paradox

- Testovanie hustoty chí kvadrát testom:

	Pokus č.1		Pokus č.2		Pokus č.3		Pokus č.4	
Skupiny	**Početnosť**	**TS**	**Početnosť**	**TS**	**Početnosť**	**TS**	**Početnosť**	**TS**
1	15	0.2692	17	0.0012	5	8.6065	11	2.2046
2	7	0.2492	15	5.0745				
3	10	0.0891	10	0.0891				
4	13	0.1774	14	0.0254				
5	10	0.0421	5	2.0393				
6	11	0.0345	11	0.0345	17	2.4746	15	0.9736
7	6	0.1873	7	0.0034	8	0.0990	10	1.1282
8	6	0.8211	9	0.0127	11	0.6275	5	1.5520
9	10	0.2019	10	0.2019	15	1.0472	10	0.2019
10	40	4.6966	30	0.0853	39	3.9190	38	3.2118
Súčet	128	**6.7688**	128	**7.5679**	128	**20.3906**	128	**11.8703**

```
octave:1> pkg load statistics
octave:2> chi2inv(0.95, 9)
ans = 16.919
octave:3> chi2inv(0.99, 9)
ans = 21.666
```

Tabuľka 4.2.2: Početnosť a testová štatistika pre skupiny tetív a pokusy.